

Jolanta Wilsz
Wyższa Szkoła Pedagogiczna
Częstochowa

PODMIOTOWOŚĆ CZŁOWIEKA W KONTEKŚCIE STAŁYCH INDYWIDUALNYCH CECZ OSOBOWOŚCI

Problemy podmiotowości znajdują się w obszarze zainteresowań wielu różnych dyscyplin naukowych. Jednakże podmiotowość w ujęciu tych dyscyplin nie pozwala na wyjaśniania mechanizmów podmiotowego funkcjonowania indywidualnego człowieka.

Podmiotowość rozumiana współcześnie to prawo człowieka do własnej aktywności, autonomii, samostanowienia i samookreślenia. Potrzeba podmiotowości człowieka wyraża się jego dążeniem do niezależności, aktywności, decydowania o sobie, do nieskrępowanego realizowania swoich potrzeb i aspiracji, do twórczego rozwoju własnej osobowości.

Rozpatrując zagadnienie podmiotowości na gruncie psychologii, podkreśla się następujące, najważniejsze jej aspekty: psychologiczną odrębność, tożsamość i autonomię, przekształcanie otoczenia oraz świadomość tej działalności.

We współczesnej psychologii problematykę podmiotowości badają przede wszystkim te szkoły psychologiczne, które postrzegają człowieka jako istotę wolną, aktywną, działającą autonomicznie i zmieniającą otaczającą rzeczywistość oraz realizującą swe możliwości. Podmiotowość utożsamiana jest tu z potencjałem rozwojowym człowieka, realizowanym przez niego samego poprzez prezentację własnych możliwości i twórczy rozwój osobowości.

Wizja człowieka wolnego, pojmowanego jako osoba, jest przedstawiana w psychologii przede wszystkim przez egzystencjalne teorie osobowości, teorię osobowości C.G. Junga oraz teorie osobowości czołowych psychologów humanistycznych A.H. Masłowa i C.R. Rogersa¹. Za konstytutywną cechę podmiotowo-

¹ C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 1994; C.G. Jung, *Archetypy i symbole*, Warszawa 1989; A.H. Maslow, *Toward a psychology of being*, New York 1968; C.R. Rogers, *A theory of therapy, personality and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework*, [w:] *Psychology: A study of a science*, red. S. Koch, vol. 3, New York 1959.

ści egzystencjalizm uważa samoświadomość. Według C.G. Junga podmiotowość człowieka wyraża się w poczuciu jego osobowej tożsamości. Problem podmiotowości człowieka uzyskał jednak najwyższą rangę w opinii psychologów humanistycznych, którzy traktują człowieka jako osobę i przypisują mu takie cechy, jak: wolność, odpowiedzialność, wrodzona zdolność do decydowania o swoim losie.

Tożsamość podmiotową i poczucie podmiotowości człowiek powinien zdobywać głównie w procesie wychowania. Realizacja tego postulatu jest możliwa w procesie wychowania humanistycznego.

Do podstawowych wskaźników poczucia podmiotowości należy zaliczyć:

- poczucie autonomii i tożsamości;
- poczucie własnych możliwości działania;
- poczucie wpływu na otoczenie;
- poczucie samokontroli;
- poczucie samorealizacji;
- poczucie odpowiedzialności za swoje działanie;
- poczucie partnerskich kontaktów interpersonalnych.

Podmiotowość w ujęciu psychologii humanistycznej dotyczy człowieka, jako jednostki, która dysponuje nie w pełni wykorzystanym potencjałem życiowym i wyraża się w indywidualności okazywanej w działaniu. Człowiek zdobywa podmiotowość w procesie twórczego rozwoju, w rzeczywistych działaniach, w toku humanistycznych relacji interpersonalnych, to znaczy takich, w których jeden człowiek akceptuje drugiego bez zastrzeżeń i nie usiłuje go zmieniać. W procesie zdobywania podmiotowości człowiek w działaniu pełniej wykorzystuje swój życiowy potencjał.

Psychologów humanistycznych interesuje głównie wizerunek osoby w pełni funkcjonującej (fully functioning person). Człowiek, według nich, może uzyskać taki wizerunek dzięki rozwojowi swojego twórczego potencjału, jakim jest istniejąca w nim tendencja do samorealizacji.

Według C.R. Rogersa² osobą w pełni funkcjonującą jest człowiek o wysokim stopniu świadomości, niezależności, samosternowny, nastawiony w większym stopniu na eksplorację swej przestrzeni wewnętrznej niż świata zewnętrznego, odnoszący się na przykład z lekceważeniem do dogmatów głoszonych przez autorytety i konformizmu wobec instytucji.

A.H. Maslow³ osobą w pełni funkcjonującą nazywa osobę twórczą albo osobę, która uzyskała najwyższy poziom samoaktualizacji. Osoba w pełni funkcjonująca to osoba, której podmiotowość wyraża się w dążeniu do: spontanicznej aktywności własnej — wyrażanej w różnych formach, twórczego rozwoju osobowości, samookreślenia się, samorealizacji i autokreacji.

Termin podmiotowość używany jest do określania wartościowego stanu uzyskiwanego w rezultacie procesu wychowania oraz innego rodzaju wpływów zorien-

² C.R. Rogers, op. cit.

³ A.H. Maslow, *Motywacje i osobowość*, Warszawa 1990.

towanych humanistycznie, albo też dla określenia relacji człowieka z otoczeniem, w której człowiek nie tylko ma poczucie podmiotowości, ale w trakcie jej trwania zwiększa to poczucie. W podmiotowej relacji człowieka z otoczeniem człowiek ma poczucie wolności, bo jest świadomym sprawcą zdarzeń wynikających z jego indywidualnych preferencji i predyspozycji, mającym świadomość zmian dokonujących się w nim samym pod wpływem oddziaływań tego otoczenia oraz poczucie odpowiedzialności ponoszonej za swoje działania.

Podmiotową relację jednego człowieka z innym człowiekiem, stanowiącą przypadek szczególny relacji człowieka z otoczeniem, w której inny człowiek stanowi element otoczenia, można nazwać relacją dwupodmiotową. W takiej relacji każdy z jej uczestników powinien traktować drugiego uczestnika jako podmiot, co jest równoznaczne z uszanowaniem i umożliwieniem drugiemu człowiekowi zaspokajania jego potrzeby podmiotowości, przez uświadomienie mu, że jest jednostką mającą autonomiczność, tożsamość, odrębność, a także zdolność oddziaływania na otoczenie oraz przez wspomaganie, a co najmniej nieutrudnianie mu samorealizacji, w efekcie której wzrasta jego poczucie podmiotowości. Relację dwupodmiotową powinna cechować równoprawność obydwu podmiotów, każdy uczestnik tej relacji powinien uznawać indywidualne preferencje i predyspozycje oraz wynikające z nich działania drugiego uczestnika, czyli jego podmiotowość, powinien więc mieć poczucie podmiotowości własnej i respekt dla podmiotowości innej osoby. W relacji dwupodmiotowej występuje niebezpieczeństwo naruszania podmiotowości jednego człowieka z powodu przedmiotowego traktowania przez drugiego człowieka. Jeśli do tego dojdzie, uczestnicy relacji mogą znaleźć się we wzajemnym konflikcie.

Konflikty interpersonalne na tle podmiotowości występują wówczas, gdy realizacja podmiotowości przez jednego człowieka ogranicza albo uniemożliwia realizację podmiotowości przez drugiego. Bardzo rzadko udaje się rozwiązać konflikt na tle podmiotowości bez uszczerbku dla podmiotowości któregoś z uczestników konfliktu. Kompromis łagodzący konflikt powinien polegać na zachowaniu właściwych proporcji między autonomią jego poszczególnych uczestników. Najczęściej konieczne jest pewne ograniczenie autonomii jednego człowieka, dzięki czemu poszerzony zostaje zakres autonomii niezbędnej drugiemu człowiekowi.

Każdy konflikt zmniejsza u człowieka poczucie podmiotowości, natomiast perspektywa realizacji własnych dążeń zwiększa takie poczucie. Dlatego też czasem należy pogodzić się z chwilowym zmniejszeniem podmiotowości, gdy stanowi to warunek istotnego zwiększenia podmiotowości w przyszłości.

Jakie powinny być granice kompromisu podmiotowości własnej jednego człowieka wobec podmiotowości drugiego? Odpowiedź na to pytanie wydaje się brzmieć następująco: w efekcie kompromisu człowiek powinien być w stanie przywrócić stan własnej równowagi funkcjonalnej, naruszonej przez konflikt na tle podmiotowości. Dyskomfort psychiczny wywołany konfliktem nie powinien

być zbyt głęboki, a czas jego trwania zbyt długi, aby nie spowodował destrukcyjnych zmian w osobowości człowieka.

Do czynników zewnętrznych determinujących podmiotowość człowieka — takich na przykład, jak czynniki społeczno-kulturowe albo wszelkiego rodzaju czynniki sytuacyjne — można też zaliczyć podmiotowość drugiego człowieka albo innych ludzi, będących z nim w relacji.

Podmiotowość człowieka jest również zdeterminowana czynnikami wewnętrznymi, którymi są jego indywidualne właściwości psychiczne. Indywidualne właściwości psychiczne ludzi z otoczenia, determinujące podmiotowości człowieka, stanowią dla niego czynniki zewnętrzne. Należy tu zwrócić uwagę, że w zależności od rodzaju wzajemnych relacji jej uczestników, które wynikają z konfiguracji ich właściwości psychicznych, podmiotowość człowieka może: pozostawać niezmieniona, zwiększać się albo zmniejszać. Konflikty na tle podmiotowości wywołują oczywiście ludzie zmniejszający u innych osób podmiotowość. Przy czym, jeśli dany człowiek zmniejsza podmiotowość jakiejś konkretnej osoby, określonym rodzajem oddziaływań, nie oznacza to wcale, że te same oddziaływania w odniesieniu do innej osoby również zmniejszą jej podmiotowość.

Z indywidualnych właściwości psychicznych człowieka wynikają jego potrzeby. Właściwości te determinują również poczucie jego podmiotowości i możliwości jej zwiększania. Wzrostowi poczucia podmiotowości własnej powinien towarzyszyć wzrost poszanowania podmiotowości innych ludzi. Powinna więc istnieć równowaga między poczuciem własnej podmiotowości i realizacją wynikających z niej potrzeb a gotowością do respektowania potrzeb i oczekiwań innego człowieka, wynikających z jego podmiotowości.

Podmiotowość człowieka powinna stanowić czynnik regulujący jego zachowania względem innych ludzi. Jeśli zaistniała sytuacja pozwoli człowiekowi na zwiększenie własnej podmiotowości, to powinna spowodować nie tylko zwiększenie świadomości własnej podmiotowości, ale również zwiększoną akceptację i poszanowanie podmiotowości innych ludzi.

Poczucie podmiotowości człowieka zależy od jego indywidualnych właściwości psychicznych oraz od zdobytej wiedzy i doświadczeń życiowych. Szczególne znaczenie ma tu wiedza psychologiczna na temat samego człowieka. Im wyższy jest poziom tej wiedzy u ludzi, tym lepsze powinno być ich rozumienie empatyczne, co sprzyja wzajemnemu poszanowaniu podmiotowości. Im lepiej rozumieją się ludzie, tym wyższy może być poziom ich upodmiotowienia, natomiast brak rozumienia empatycznego drugiego człowieka sprzyja często nawet nieświadomemu uprzedmiotowieniu go. W praktyce nie da się uniknąć przedmiotowego traktowania ludzi, między innymi przez zmuszanie ich do podporządkowania i posłuszeństwa, przez pozbawianie ich możliwości podejmowania decyzji dotyczących własnej osoby. Koniecznością jest więc znalezienie „złotego środka” między podmiotowością a przedmiotowością człowieka, między jego niezależnością a zależnością, między wolnością a przymusem, czyli między tym, co jest dla człowieka dobre, a tym co, jest dla niego złe.

Podjęcie przez człowieka dobrowolnej decyzji o zakresie własnej przedmiotowości (wyrażającej się na przykład w podporządkowaniu się innym ludziom), przyzwolenie na pewną zależność od otoczenia, świadczy, wbrew pozorom, o prawidłowym podmiotowym funkcjonowaniu, dzięki któremu w dalszej perspektywie rośnie szansa zwiększenia własnej podmiotowości.

Wzrost efektywności podmiotowego funkcjonowania może zapewnić zasada harmonii, przejawiająca się w wewnętrznej integracji, harmonii i spójności, w zgodzie i odpowiedzialności oraz kompromis między zasadą autonomii — charakterystyczną dla sfery podmiotowej człowieka, a zasadą zależności od otoczenia, czyli heteronomii — charakterystyczną dla sfery przedmiotowej.

Dążenie do wzrostu poczucia podmiotowości wyraża się między innymi w dążeniu do: zwiększenia swego wpływu na otoczenie, bezkonfliktowej relacji z nim, niedopuszczenia do konfliktów i eliminowania ich, w przypadku pojawienia się. Należy jednak liczyć się z tym, że zwiększenie wpływu na otoczenie grozi potencjalnymi konfliktami z ludźmi, będącymi elementami otoczenia, bez względu na to, czy oddziaływanie to będzie polegało na panowaniu nad nim, czy też na wywieraniu na nim wrażenia.

Jednym z warunków bezkonfliktowego funkcjonowania dwu-, względnie wielopodmiotowej relacji jest poznanie przez każdą ze stron indywidualnych preferencji i predyspozycji drugiej strony, co stanowi podstawę ich wzajemnego rozumienia empatycznego i wzajemnego respektowania podmiotowości. Człowiek o dużym poczuciu podmiotowości w kontaktach z ludźmi, nie zawsze mając tego świadomość, często wykorzystuje empatię, jako metodę dotarcia do nich i osiągnięcia konsensusu.

Innym warunkiem jest wzajemna odpowiedniość uczestników relacji w określonych rodzajach sytuacji. Przez odpowiedniość należy tu rozumieć taką konfigurację indywidualnych właściwości człowieka, która wyklucza potencjalny konflikt.

W kontekście powyższych rozważań rodzą się pytania: od jakich czynników zależy zakres podmiotowości, na który człowiekowi da przyzwolenie inny człowiek, znajdujący się z nim w relacji? oraz, od jakich czynników własnych zależy możliwy do uzyskania przez człowieka zakres podmiotowości? Kolejne pytanie, do którego sprowadzają się dwa poprzednie, brzmi: jakie indywidualne wewnętrzne psychiczne właściwości uczestników relacji determinują podmiotowość?, i w jaki sposób? Z powyższych pytań wynika, że problem podmiotowości jest ściśle związany z osobowością człowieka i sytuuje się jako zjawisko na pograniczu zekniczenia osobowości ludzi znajdujących się we wzajemnej relacji.

Człowiek funkcjonujący podmiotowo pragnie samorealizować swój życiowy potencjał poprzez twórczy rozwój własnej osobowości, za który przyjmuje odpowiedzialność. Postępującemu rozwojowi osobowości towarzyszy wzrost poczucia podmiotowości. Odpowiedzi na pytania: na czym polega rozwój osobowości?, co determinuje rozwój?, pozwolą określić bariery stojące na drodze nieograniczone-

go zwiększania się poczucia podmiotowości człowieka. Uzyskanie odpowiedzi na powyższe pytania jest stosunkowo łatwe, jeśli struktura osobowości człowieka przeanalizowana zostanie z punktu widzenia koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości⁴.

Koncepcja stałych indywidualnych cech osobowości człowieka została opracowana na podstawie teorii systemów autonomicznych. Punktem wyjściowym tej koncepcji była udowodniona teza, że traktowanie człowieka jako jeden z przypadków szczególnych ogólnego modelu systemu autonomicznego pozwala rozpatrywać jego osobowość jako zespół właściwości indywidualnych stałych i właściwości zmiennych. Stałe indywidualne cechy osobowości człowieka odpowiadają, zgodnie z pierwszą wersją tej koncepcji, stałym właściwościom sterowniczym systemu autonomicznego, a zmienne cechy osobowości człowieka odpowiadają zmiennym właściwościom sterowniczym tego systemu. W koncepcji tej przeprowadzony został podział na cechy indywidualne stałe (tzn. niezależne od oddziaływań otoczenia) i zmienne (tzn. zależne od oddziaływań otoczenia).

Ze względu na utrzymywanie równowagi funkcjonalnej najlepiej jest dla człowieka, gdy zachodzi zgodność między jego wszystkimi cechami osobowości a sytuacją. Do takiej zgodności może dojść wówczas, gdy człowiek dostosuje się do sytuacji albo gdy sytuacja zostanie dostosowana do człowieka. Obydwie te ewentualności mogą wystąpić wyłącznie w odniesieniu do cech zmiennych. W odniesieniu do cech indywidualnych stałych pozostaje jedynie możliwość dostosowania sytuacji do człowieka.

W psychologizowanej wersji koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości człowieka wyróżniono wśród stałych indywidualnych cech osobowości cechy w dziedzinie funkcji intelektualnych (przetwarzalność, odtwarzalność, talent) i cechy w dziedzinie stosunków interpersonalnych (emisyjność, tolerancja, podatność).

Cechom w dziedzinie funkcji intelektualnych odpowiadają wyróżniane w psychologii cechy intelektualne, a cechom w dziedzinie stosunków interpersonalnych — cechy nieintelektualne.

Z punktu widzenia koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości, można stwierdzić, że zachowania człowieka zależą od jego wewnętrznej struktury oraz od sytuacji, w jakiej się znajduje. Na tę strukturę składają się stałe indywidualne cechy osobowości człowieka oraz stan jego pamięci, uzyskany dzięki dostępowi do różnych źródeł wiedzy oraz dzięki własnym doświadczeniom życiowym. Wewnętrznym źródłem zachowań człowieka są więc jego stałe indywidu-

⁴ J. Wilsz, *Psychologizowana wersja koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości i jej wykorzystanie przy wyborze zawodu*, [w:] „Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia” nr III, (red. T. Lewowickiego, J. Wilsz, I. Ziaziunia i N. Nyczkało), Częstochowa – Kijów 2001, I. Вільш, *Структура, зміст і функції сталих індивідуальних якостей учня у процесі допрофесійного навчання і виховання*, Київ 1997; J. Wilsz, *Znaczenie niekształtowalnych cech osobowości człowieka w procesie kształcenia przedzawodowego*, Częstochowa 1996.

alne cechy osobowości i cechy zmienne, wynikające głównie ze stanu jego pamięci.

Znajomość stałych indywidualnych cech osobowości dostarcza człowiekowi informacji: jakiego rodzaju sytuacje są dla niego najodpowiedniejsze, a więc dostarcza wskazówek, do jakich sytuacji powinien dążyć, aby osiągnąć zadowolenie, samospełnienie i sukces. Zagwarantują to sytuacje zgodne ze stałymi indywidualnymi cechami osobowości człowieka, bez względu na to, czy będą to sytuacje występujące w życiu prywatnym, czy zawodowym. Ponieważ elementami sytuacji są ludzie obdarzeni swoimi własnymi stałymi indywidualnymi cechami osobowości, to zgodność sytuacji, w której się człowiek znajduje, z jego cechami stałymi, zależy od stałych indywidualnych cech osobowości tych ludzi. W praktyce całkowitą zgodność stałych indywidualnych cech osobowości z sytuacją można uzyskać wówczas, gdy istnieje możliwość stworzenia odpowiedniej dla człowieka sytuacji, tzn. zgodnej z tymi jego cechami, poprzez dobór ludzi uczestniczących w niej, o cechach pożądanych ze względu na charakter sytuacji i wspomniane wyżej cechy człowieka, dla którego tworzy się sytuację. Do rzadkości należy zaliczyć przypadki występowania całkowitej zgodności w odniesieniu do sytuacji zastanych.

Proponowany system cech oparty jest na konstrukcie procesów informacyjno-energetycznych (pobieranie, przetwarzanie, przechowywanie, wydawanie informacji i energii) charakteryzujących się zależnościami funkcjonalnymi, zapewniającymi człowiekowi utrzymywanie się w stanie względnej równowagi funkcjonalnej (tzn. homeostazy). O wielkości i rodzaju zakłócenia równowagi funkcjonalnej człowieka decydują determinanty sytuacyjne. Funkcje homeostatyczne (samoregulacyjne) zachodzące w człowieku zdeterminowane są stałymi indywidualnymi cechami jego osobowości (które są różnicami indywidualnymi trwałymi) i cechami zmiennymi (które są różnicami indywidualnymi nietrwałymi).

Rozwój osobowości, dzięki któremu wzrasta poczucie podmiotowości, zapewniają człowiekowi sytuacje w możliwie największym stopniu dostosowane do jego stałych indywidualnych cech osobowości. Stałe indywidualne cechy osobowości człowieka w dziedzinie funkcji intelektualnych determinują potencjalny poziom jego osobowości. Dzięki dużej przetwarzalności, człowiek może przetwarzać więcej informacji, dzięki dużej odtwarzalności może szybciej przetwarzać informacje, a dzięki określonemu rodzajowi talentu może łatwo przetwarzać informacje odpowiadające temu talentowi. Aby jednak faktycznie mógł je przetwarzać, musi otrzymywać bodźce z otoczenia. Przy czym, im więcej różnego rodzaju bodźców pojawi się w otoczeniu, tym szybciej powinien wzrosnąć poziom osobowości. Na skutek ciągłych zmian w otoczeniu i dynamicznie zmieniających się bodźców stan pamięci człowieka ciągle zmienia się. Rejestracji bodźców świeżych (nowych) towarzyszy nieustanna deregistracja bodźców dawnych (starych), czyli zapominanie. Rozwój osobowości następuje wówczas, gdy rejestracja przeważa nad deregistracją, ze stagnacją mamy do czynienia, gdy człowiek tyle samo zapamiętuje, co zapomina, natomiast regresja występuje wówczas, gdy deregistracja przeważa nad rejestracją, to znaczy, że człowiek więcej

zapomina niż zapamiętuje. W praktyce stan pamięci jest nietrwałym stanem przejściowym, między rozwojem a regresją. Na poszczególnych etapach życia człowieka udział wszystkich wymienionych tu procesów (rozwój, stagnacja, regresja) jest różny, występuje zarówno rozwój, którego może ilustrować wektor dodatni, jak i regresja ilustrowana wektorem ujemnym. W praktyce niemożliwe jest całkowite wyeliminowanie regresji, a za sukces należy uznać, jeżeli wektor wypadkowy w dłuższych przedziałach czasowych jest dodatni.

Sytuacjami nieodpowiednimi dla człowieka, ze względu na stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych, są sytuacje, które powodują:

- uniemożliwienie człowiekowi przetwarzania ilości informacji odpowiedniej do jego przetwarzalności;
- uniemożliwienie człowiekowi przetwarzania informacji we właściwym tempie, wynikającym z jego odtwarzalności;
- niedostosowanie rodzaju informacji do rodzaju posiadanego przez człowieka talentu.

Jeśli człowiek znajdzie się w którejś z powyższych sytuacji (przymusów albo ograniczeń), odczuwa to boleśnie, czasami wręcz jako zamach na swą osobę, tożsamość i autonomię. Zatraca wówczas poczucie własnej podmiotowości. W sytuacjach niezgodnych ze stałymi indywidualnymi cechami osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych niemożliwa jest samorealizacja człowieka i twórczy rozwój jego osobowości, a więc również zadowolenie i życiowa satysfakcja.

Stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych stanowią bariery w osobowości człowieka, które uniemożliwiają mu przetwarzanie informacji: w nieodpowiedniej dla niego ilości, w niewłaściwym dla niego tempie oraz informacji niewłaściwego rodzaju, ze względu na jego talent. Cechy te stanowią więc wewnętrzne determinanty podmiotowości człowieka, których nie można zmienić, ponieważ są one narzucone genetycznie, i na dzień dzisiejszy nic nie jest w stanie spowodować zwiększenia u człowieka przetwarzalności, wobec braku możliwości zwiększenia pojemności informacyjnej mózgu ludzkiego. Niemożliwe jest też zwiększenie odtwarzalności, wobec braku możliwości wymienienia człowiekowi posiadanej substancji mózgowej na inną, jak również nie ma żadnych możliwości na zmianę rozmieszczenia elementów informacyjnych w mózgu.

Człowiek dzięki swoim stałym indywidualnym cechom osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych dokonuje selekcji docierających do niego informacji, przetwarzając chętnie i skutecznie odpowiednie dla siebie informacje, których ilość i rodzaj są właściwe ze względu na przetwarzalność i talent, a tempo odpowiednie ze względu na odtwarzalność. Sytuacja dostarczająca człowiekowi tego rodzaju informacji stwarza optymalne warunki dla wzrostu poczucia własnej podmiotowości.

Ponieważ podmiotowość zdobywa się w rzeczywistych działaniach, w toku interakcji społecznych, zagrażać jej mogą ludzie z otoczenia, szczególnie ci, którzy spośród wszystkich możliwych, docierających do nich bodźców, akceptują tylko niewielką ich część, reagując na nie pozytywnie. Są to ludzie, u których toleran-

cja i podatności są małe. Świadczy to, że tylko niewielka część wszystkich możliwych bodźców docierających do nich stanowi dla nich bodźce pożądane. Ludzie tacy akceptują więc bardzo niewiele bodźców (dobrowolnie, czyli w granicach tolerancji, czy też pod presją — czyli w granicach podatności).

Jeśli chodzi o tolerancję i podatność (zaliczane obok emisyjności do stałych indywidualnych cech osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych), to pozbawianie człowieka bodźców i uniemożliwianie reakcji odpowiadających tym cechom, albo narzucanie mu bodźców i wymuszanie reakcji nie odpowiadających im, odczuwa jako naruszenie wolności i godności własnej. Mała tolerancja i podatność człowieka hamują w człowieku wzrost poczucia podmiotowości własnej, jednocześnie stanowią barierę na drodze wzrostu poczucia podmiotowości u innych ludzi, z którymi znajduje się w relacji.

Przyjmując dla tolerancji i podatności skalę dwustopniową (mała, duża), uzyskamy cztery typy ludzi:

I typ — nietolerancyjni i niepodatni (mała tolerancja, mała podatność);

II typ — nietolerancyjni i podatni (mała tolerancja, duża podatność);

III typ — tolerancyjni i niepodatni (duża tolerancja, mała podatność);

IV typ — tolerancyjni i podatni (duża tolerancja, duża podatność).

Pierwszy typ ludzi najbardziej zagraża podmiotowości innych. Ludzie ci nie są w stanie uzyskać zbyt wysokiego wzrostu podmiotowości własnej, nawet przy sprzyjających warunkach zewnętrznych, ponieważ zgadzają się tylko na bardzo niewiele rzeczy i bardzo trudno ustępują wobec nacisków.

Czwarty typ ludzi w zasadzie nie zagraża niczyjej podmiotowości. Przy sprzyjających warunkach zewnętrznych ludzie ci mogą osiągnąć wysoki poziom podmiotowości własnej, są też w stanie skutecznie stymulować wzrost podmiotowości innych, gdyż akceptują szeroką gamę ludzkich zachowań, przez co nie stwarzają barier w procesie wzrostu ich podmiotowości.

Typy pośrednie (II i III), w różnym stopniu, ale jednak zawsze stwarzają pewne bariery hamujące wzrost podmiotowości innych ludzi, zawężając możliwy do uzyskania zakres ich podmiotowości.

Chwilowy wzrost podmiotowości człowieka, spowodowany nagłym powodzeniem, skutkuje większym poszanowaniem podmiotowości innych ludzi i stymulowaniem jej wzrostu, co wyraża się w chęci i gotowości uszczęśliwiania ich na różne sposoby. Jednakże trwałe powodzenie zmniejsza podatność człowieka, w stosunku do tej, którą miał przed uzyskaniem sukcesu, w konsekwencji wzrasta u niego poczucie podmiotowości własnej, a zmniejsza się chęć respektowania podmiotowości innych. Natomiast w następstwie nagłego niepowodzenia zmniejsza się podmiotowość własna człowieka, a pojawia się zgoda na zwiększenie podmiotowości innych ludzi.

Należy też chociażby wspomnieć o najważniejszej z cech w dziedzinie stosunków interpersonalnych, czyli o emisyjności. Ponieważ z emisyjności człowieka (dodatniej, zerowej albo ujemnej) wynikają jego pragnienia i dążenia, to wówczas, gdy człowiek ma możliwość ich realizacji, wzrasta u niego poczucie podmiotowości.

Na zakończenie należy stwierdzić, że bodźce docierające do ludzi, zgodnie z ich wszystkimi stałymi indywidualnymi cechami osobowości, są dla nich pożądane. Ludzie pod ich wpływem podejmują działania dobrowolnie, chętnie, wręcz entuzjastycznie, z wewnętrznego przekonania i potrzeby. Rezultatem tego rodzaju bodźców jest satysfakcjonujący ich wzrost poczucia podmiotowości.

Jolanta Wilsz

PODMIOTOWOŚĆ CZŁOWIEKA W KONTEKŚCIE STAŁYCH INDYWIDUALNYCH CECH OSOBOWOŚCI

Streszczenie

W artykule przeanalizowano zewnętrzne i wewnętrzne determinanty podmiotowości człowieka. Zaproponowano, by granice podmiotowości odnosić do „barier” w osobowości człowieka, określanych przez jego stałe indywidualne cechy osobowości. Przedstawiono niektóre aspekty koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości i jej odniesienie do podmiotowości. Zwrócono uwagę na konflikty, które mogą się pojawiać na tle podmiotowości w relacjach interpersonalnych.

Юланта Вільш

СУБЕКТНОСТЬ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛИХ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ

Резюме

У статті проаналізовано зовнішні та внутрішні детермінанти суб'єктності людини. Запропоновано відносити межі суб'єктності до “бар'єрів” в особистості людини, які визначаються її сталими індивідуальними рисами. Наведено деякі аспекти концепції сталих індивідуальних рис особистості та її відношення до суб'єктності. Звертається увагу на конфлікти, які можуть виникати в міжособистісних стосунках у зв'язку із суб'єктністю.

Jolanta Wilsz

SUBJECTIVENESS OF A HUMAN IN THE CONTEXT OF THE CONSTANT INDIVIDUAL PERSONALITY TRAITS

Summary

In the paper, both external and internal determinants of a human being subjectivity have been analysed. It has been proposed to refer subjectivity limits to “barriers” of an individual personality that are determined by his constant individual personality features. Some aspects of constant individual personality features conception and its reference to subjectivity have been presented. Attention has been paid to conflicts that might turn up against a background of subjectivity in interpersonal relationships.